

MARY
BEARD

KVINDER
& MAGT

ET MANIFEST

GADS FORLAG

2018

Kvinder i den offentlige debat

Jeg vil gerne begynde ganske tæt på den vestlige literære traditions oprindelse og det første optegnede eksempel på en mand, som beder en kvinde "holde kæft" og fortæller hende, at hendes stemme ikke burde høres offentligt. Jeg tænker på det uødeliggjorte øjeblik i begyndelsen af Homers *Odysseen* for næsten 3.000 år siden. I dag ser vi *Odysseen* som en episk fortælling om Odysseus og de eventyr og skrammer, han kom ud for på vejen hjem fra Den Trojanske Krig, mens hans hustru Penelope i årtier loyalt ventede på ham og afviste påtrængende bejlere. Men *Odysseen* er lige så meget historien om Telemachos, Odysseus' og Penelopes søn. Det er historien om, hvordan han

voksende op og i løbet af digtet modnedes fra dreng til mand. Denne proces begynder i digtets 1. sang, da Penelope kommer ned i paladsets store sal fra sit værelse og møder en bardo, som synger for mængden af bejlere; han synger om, hvor svært det er for de græske helte at finde hjem. Det finder hun ikke ret underholdende, og i alles påsyn beder hun ham om at synge en anden og muntere sang. Og her er det, at den unge Telemachos blander sig: "Moder!", siger han, "Gak til dit kammer nu hen, og besørg din gerning I huset, både din væv og din ten (...) os mænd at tale sig anstår, mest af alle dog mig, thi min er magten i huset."¹ Og så går hun ovenpå igen.

Der er noget lettere komisk ved denne fyr, som stadig er våd bag ørerne, men alligevel beder den erfarne midaldrende Penelope om at holde mund. Men det er en glimrende illustration af, at netop dér, hvor den skriftlige dokumentation af den vestlige kultur begynder, bliver kvinders stemmer ikke hørt i det offentlige rum. Og som Homer viser, er det endda en naturlig del af en ung mands opvækst at lære at bestemme, hvem der må tale, og at få kvinderne til at tie. De ord,

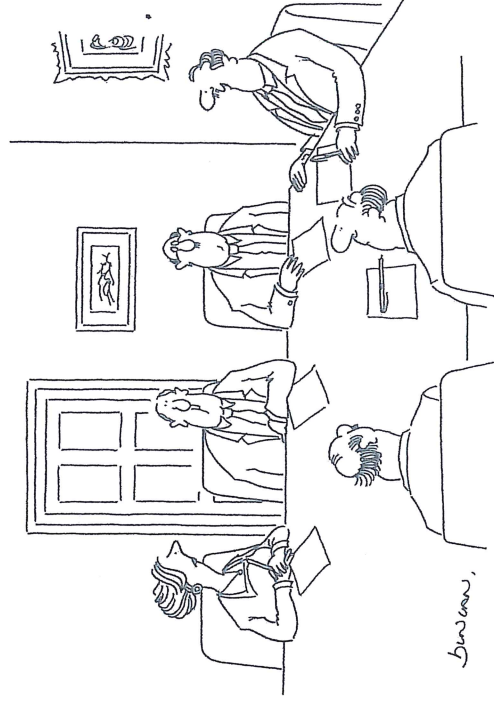

1. På denne atbenske krukke fra det femte århundrede f.v.t. ser man Penelope siddende ved sin væv (vævning var altid et kendetegn på en god græsk husmor). Telemachos står foran hende.¹

1 Efter Christian Wilsters oversættelse af Homers Odyssé, 1837

Telemachos bruger, har betydning i sig selv. Når han siger, at det "anstår sig" mænd "at tale", så bruger han ordet *mutbos* – men ikke i den betydning, som er blevet nedarvet til os som "myte". På homerisk græsk betyder det autoritativ offentlig tale og ikke den form for snakken, sludren og sladren, som enhver – herunder kvinder, men især kvinder – kunne komme med. Det, som interesserer mig her, er forholdet mellem dette klassiske homeriske øjeblik, hvor en kvinde bringes til tavshed, og nogle af de måder, hvorpå kvinders stemmer ikke bliver hørt i vores moderne kultur og i vores egen politik lige fra fabriksgulvet til parlamentets ordførerpladser. Det er en velkendt form for døvhed, som er fint parodieret i en gammel tegning i det satiriske blad *Punch*: "Det er et fremragende forslag, frk. Triggs. Måske er Måske er der en af herrerne, som vil fremsætte det." Jeg vil gerne undersøge, hvilken sammenhæng dette kan have med de fornærmelser, som mange kvinder, der faktisk tager ordet i debatten, bliver udsat for den dag i dag, og et af de spørgsmål, jeg har i tankerne, er forbindelsen mellem at tale offentligt, voldtægts- og mordtrusler på Twitter og Telemachos' irettesættelse af Penelope.

Jeg vil gerne anlægge et langsigtet perspektiv, et vir-

"Det er et fremragende forslag, frk. Triggs. Måske er der en af herrerne, som vil fremsætte det."

2. For næsten 30 år siden spidde karikaturtegneren Riana Duncan den sexistiske atmosfære i et udvalgs- eller bestyrelsesmøde. Der er næppe en kvinde, som ikke på et tidspunkt har fået en "frk. Triggs-behandling", når hun åbnede munden til et møde.

kelig langsigtet perspektiv, på det vanskelige forhold mellem kvinders stemmer og den offentlige sfære for samtale, debat og kommentar, altså politik i bredeste forstand, lige fra udvalg på arbejdspladsen til landets parlament. Jeg håber, at dette langsigtede perspektiv vil hjælpe os forbi den forenklede diagnose "misogyni", som vi er tilbøjelige til at lade os nøje med. "Misogyni" er bestemt en måde at beskrive, hvad der foregår. (Hvis man deltager i et debatprogram på TV og derefter modtager en hel masse tweets, som sammenligner ens kønsdele med forskellige former for ubehagelige rådne grøntsager, så er det svært at finde et mere passende ord). Men hvis vi ønsker at forstå – og gøre noget ved – den kendsgerning, at kvinder, selv når de ikke bliver bragt til tavshed, stadig skal betale en meget høj pris for at blive hørt, så er vi nødt til at erkende, at tingene er lidt mere komplicerede, og at der er en lang forhistorie.

Telemachos' udbrud var blot det første i en lang række for det meste vellykkede forsøg i den græske og romerske antik på ikke kun at udelukke kvinder fra at tale offentligt, men også at udstille denne udelukkelse. I begyndelsen af det fjerde århundrede viede Aristofanes for eksempel en hel komedie til den "urkomiske"

fantasi, at kvinder kunne overtage ledelsen af staten. En del af spøgen bestod i, at kvinder ikke kunne tale ordentligt i offentligheden – eller rettere, de kunne ikke tilpasse deres private tale (som i dette tilfælde i høj grad var fokuseret på sex) til den mandlige politiks højtidelige form. Ovids *Metamorfoser* – som er et fremragende mytologisk episk digt om mennesker, der forandrer form (og formentlig det mest litterære værk, som næst efter Biblen har haft størst indflydelse på vestlig kunst) – vender igen og igen tilbage til tanken om at bringe kvinderne til tavshed som led i deres transformation. Stakkels Io bliver forvandlet til en ko af guden Jupiter, så hun ikke kan tale, men kun muhe, og nymfen Ekko bliver straffet, så hendes stemme ikke længere er hendes egen, men kun er i stand til at gentage andres ord. På Waterhouses berømte maleri stirrer hun på den begærede Narcissus, men kan ikke indlede en samtale med ham, mens han – den oprindelige narcissist – har forelsket sig i sit eget spejlbillede i dammen.

Forfatteren til en romersk antologi i det første århundrede var kun i stand til at nævne tre eksempler på "kvinder, hvis naturlige tilstand ikke formåede at få dem til at tie på Forum". Hans beskrivelser er af-

var ved magten, eller når det lykkes for dem, kan vi, ofte ubevidst, se dem som nogle, der har sneget sig ind. (Jeg husker stadig universitetet i Cambridge, hvor dametoiletterne de fleste steder var gemt væk bag to baghuse, gennem en port og ned ad trappen til kælderren. Er der noget, de vil fortælle mig, tænkte jeg dengang). Men de metaforer, vi er fælles om at bruge om kvinders adgang til magten – ”banker på døren”, ”store fæstningen”, ”knuse glasloftet” eller bare at ”give dem en hestesko” – peger alle sammen på, at kvinder står udenfor. Kvinder med magt bliver set som nogle, der nedbryder barrierer eller eventuelt tager noget, de ikke helt har ret til.

En overskrift i *The Times* i begyndelsen af 2017 fangede dette perfekt. Over en artikel om udsigten til, at kvinder snart ville kunne blive chef for Londons politi, formand for BBC eller biskop af London, stod der: ”Kvinder klar til at tage magten i kirken, politiet og BBC.” (Cressida Dick, som er chef for Londons politi, var den eneste af disse forudsigelser, som gik i opfyldelse). Overskrifter skal selvfølgelig fange opmærksomheden. Men alligevel er selve tanken om, at man kan fremstille det som en *magtovertagelse*, at en kvinde bliver biskop af London – samt at tusinder

og atter tusinder af læsere næppe **løftede et øjenbryn**, da de læste det – et sikkert tegn på, at vores kulturelle antagelser om kvinder og magt trænger til at blive grundigt undersøgt. Arbejdsplads-børnehaver, familievenlige mødetider, mentorordninger og alle den slags praktiske ting er vigtige for at lette adgangen for kvinder, men der er meget mere at gøre. Hvis vi ønsker at skabe plads i magtstrukturerne til kvinder som køn – og ikke kun i form af nogle få viljestærke enkeltpersoner – så er vi nødt til at overveje nøjere, hvordan vi tænker og hvorfor. Er der en kulturel stereotyp, som er med til at holde kvinder væk fra magten, hvad består den i, og hvor har vi fået den fra?

Her kan det være nyttigt at begynde med at se på antikken. Ofte end vi er klar over, og somme tider på ret chokerende vis, bruger vi stadig gamle græske udtryk om kvinder og magt. Umiddelbart findes der en imponerende række kvinderoller i den græske mytologi og historie. I det virkelige liv havde kvinder ingen formelle politiske rettigheder og særdeles begrænset økonomisk eller samfundsmæssig uafhængighed; i nogle byer, som Athen, blev ”anstændige” gifte kvinder kun sjældent set uden for hjemmet. Men den græske forestillingsverden i almindelighed, og de græske dra-

maer i særdeleshed, har præget vores forestillingsevne med en række uforglemmelige kvindeskikkelser, heriblandt Medea, Klytæmnestra og Antigone.

De er imidlertid ikke forbilleder – langt fra. For det meste fremstilles de ikke som magtfulde, men som nogle, der misbruger deres magt. De er kommet uretmæssigt til den, på en måde, som har ført til kaos, død, ødelæggelse og statens opløsning. De er afskyelige hybrider, som i græsk forstand slet ikke er kvinder. Og fortællingens ubøjelige logik er, at de må fjernes fra magten og sættes på plads. Faktisk er det dette kaos, der så klart opstår, når kvinder får magt i de græske myter, som retfærdiggør, at de holdes væk fra magten i det virkelige liv, og retfærdiggør, at mændene regerer. (Jeg har på fornemmelsen, at Perkins Gilman paradierede denne logik en smule, da hun lod kvinderne i Herland tro, at det var dem, som havde gjort alting galt).

Hvis man ser et af de ældste græske dramaer, som har overlevet, nemlig Aischylos' *Agamemnon*, der blev opført første gang i 458 f.v.t., så ser man, at dets antiheltinde, Klytæmnestra, på forfærdelig vis er indbegrebet af denne ideologi. I stykket bliver hun reelt hersker over sin by, mens hendes ægtemand deltager

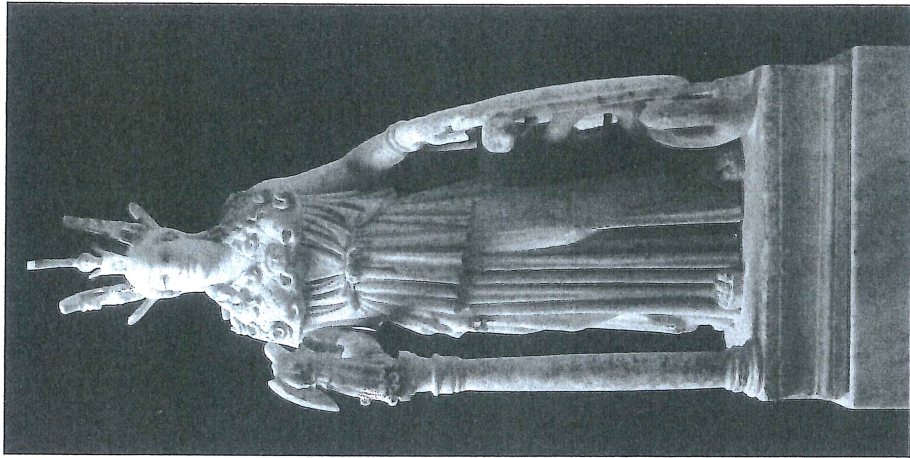
15. Frederic Leightons statueagtige udgave fra slutningen af det 19. århundrede af Klytæmnestra viser også hendes maskuline side, med kraftige arme og iført unisexetøj.

19. De sexhundredt mænds erektioner i Lysistrate udgør ofte et problem for moderne opsetninger. Her er en løsning fra en ny opsetning: et aflangt plastron.

nes konge; Hera, Zeus' hustru") optræder hun på den kvindelige side. Men det afgørende ved hende er, at i en antik kontekst er hun endnu en af disse besværlige hybrider. I græsk forstand er hun slet ikke kvinde. For det første går hun klædt som kriger på et tidspunkt, da kamp var rent mandearbejde (det er selvfølgelig også et underliggende problem med amazonerne). Dertil kommer, at hun er jomfru, mens selve kvindeskønnets raison d'être var at føde og opfostre nye borgere. Og selv er hun ikke engang født af en mor, men direkte fra sin far Zeus' hoved. Det var næsten, som om Athene, kvinde eller ej, gav et glimt af en ideel mandeverden, hvor man ikke alene kan holde kvinder på plads, men helt undvære dem.

Pointen er enkel, men vigtig: Så langt tilbage vi kan se i den vestlige historie, er der en radikal adskillelse – reel, kulturel og forestillingsmæssig – mellem kvinder og magt. Men der er én del af Athenes kostume, som leder direkte op til vore dage. På de fleste afbildninger af gudinden ser man midt på hendes kyras et kvindhoved, som i stedet for hår har slanger, der vrider sig. Det er Medusa, en af de tre mytiske søstre, der blev kaldt gorgonerne. Og medusahovedet var et af antikens mest kraftfulde symboler på mandlig magt over

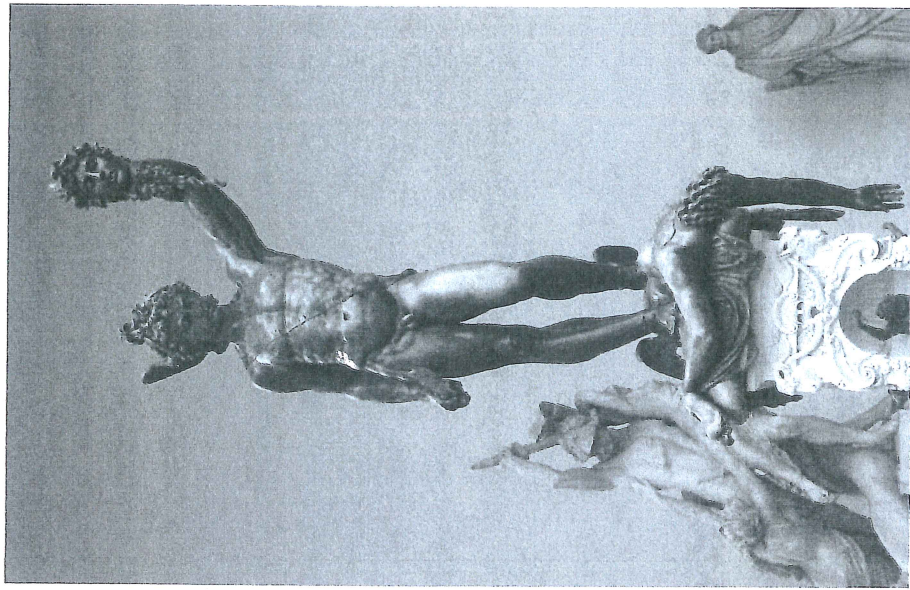

20. Denne romerske miniaturekopi af en statue af gudinden Athene på Parthenon viser hendes mandlige træk, lige fra skjoldet og kyrrasset til billedet på (militær) sejr, som hun holder i hånden. Midt på hendes kyrras ses Medusas hoved.

de ødelæggende farer, som selve muligheden for kvindelig magt udgjorde. Det er intet tilfælde, at hun er halshugget – hendes hoved bliver stolt vist frem som en rekvisit af denne så afgjort ukvindelige kvindelige gud.

Der er mange antikke versioner af Medusas historie. Ifølge en berømt udgave af historien var hun en smuk kvinde, som blev voldtaget af Poseidon i et tempel for Athene, der som straf for hendes helligbrøde omgående forvandlede hende (bemærk, at det var *hende*, der blev straffet) til et grufuldt uhyre med en dødbringende evne til at forvandle enhver til sten, som så hendes ansigt. Det blev senere helten Perseus' opgave at slå denne kvinde ihjel, og han skar hendes hoved af ved at bruge sit blanke skjold som spejl, så han undgik at se direkte på hende. Først benyttede han hendes hoved som våben, for selv i døden bevarede det sin evne til at forstene folk. Derefter gav han det til Athene, som viste det på sit eget kyrras (budskab: Se ikke direkte på gudinden).

Man behøver ikke at gribe til Freud for at se disse slangelokker som et implicit krav på fallisk magt. Dette er den klassiske myte om manden, der gennemtvinger sit herredømme over kvindens illegitime magt. Og

22. Heroisk triumf eller sadistisk misogyni? Benvoemto Cellinis statue viser Perseus, som holder Medusas afbuggede hoved, mens han tramper på hendes døde krop. Den passer fint til skulpturen, som ses lige bagved: Den græske helt Achilles bortfører en trojansk prinsesse.

rikaturtegning fra Labours landsmøde i 2017 viste et billede af "Maydusa" med slanger og det hele. May er dog sluppet billigt sammenlignet med Dilma Rousseff, som, da hun var præsident for Brasilien, var så uheldig at skulle åbne en større Caravaggio-udstilling i São Paulo. *Medusa* indgik naturligvis i den, og Rousseff stående foran maleriet var et uimodståeligt motiv for fotograferne.

Det er imidlertid med Hillary Clinton, at vi ser Medusa-temaet i sin grelleste og væmmeligste form. Det var ingen overraskelse, at Trumps tilhængere fremstillede et stort antal billeder, som viste hende med slangehår. Men det mest forfærdelige af dem var skabt efter Cellinis bronzestatue, for det var ikke kun et hoved: Det omfattede også den helttemodige mandlige modstander og drabsmand. Alt, hvad man behøvede, var at lægge Trumps ansigt over Perseus' og give det afhuggede hoved Clintons ansigtstræk (det var formentlig af hensyn til den gode smag, at man havde udeladt liget, som Perseus i originalen tramper på). Hvis man bevæger sig rundt i nogle af internet-tets mørkeste afkroge, kan man ganske vist finde nogle meget ubehagelige billeder af Obama, men man skal lede længe. Og ganske vist var der også et satirisk ind-

23. Caravaggios Medusaboved er blevet kopieret igen og igen for at "halsbugge" kvindelige politikere. Her er det Angela Merkel, som får en Medusa-behandling.

24. En ubehagelig souvenir? Tilhængere af Donald Trump ved det amerikanske præsidentvalg i 2016 havde masser af klassiske billeder at vælge mellem. Intet var mere markant end billedet af Trump som Perseus, der halsbugger Hillary Clinton som Medusa.

slag på amerikansk TV med et falsk afhugget hoved af Trump, men i dette tilfælde mistede den pågældende – kvindelige – komiker sit job. Men dette billede med Trump-Perseus, der viser det dryppende hoved, blev til gengæld et fast indslag i amerikansk merchandise. Man kunne købe det på T-shirts og tanktops, på kaffekrus, PC-etuier og muleposer (somme tider med logoet TRIUMPH og somme tider TRUMP). Man skal lige vænne sig til denne normalisering af kønsbestemt vold, men hvis man nogensinde har været i tvivl om, i hvilken grad det er kulturelt forankret, at kvinder holdes væk fra magten, eller har været usikker på, om de klassiske måder at udtrykke og retfærdiggøre dette på stadig er gængse, så se på Trump og Clinton, Perseus og Medusa. Mere er der ikke at sige.

Selvfølgelig er der én ting mere at sige, nemlig: Hvad kan vi gøre ved det? Hvad skulle der til for at give kvinder plads i magtens sfære? Her tror jeg, vi må skelne mellem et individperspektiv og et samfundsperspektiv. Hvis vi ser på nogle af de kvinder, som "det er lykkedes for", så kan vi se, at taktikkerne og strategierne

bag deres succes ikke kan reduceres til at efterligne mandlig sprogbrug. En af de mange ting, disse kvinder har til fælles, er evnen til at anvende de symboler, som normalt anvendes til at tage magten fra kvinder, til deres egen fordel. Margaret Thatcher synes at have gjort dette med sine håndtasker, så den mest stereotypt kvindelige rekvirit blev et verbum, som udtrykte politisk magt: "to handbag", "at håndtaske", siger man på engelsk. Jeg har selv engang gjort noget lignende på et langt mindre avanceret niveau, da jeg skulle til ansættelsessamtale om mit første akademiske job, i øvrigt i Thatchers velmagtsdage. Jeg købte et par blå strømpebukser til lejligheden. Det var ikke min sædvanlige stil, men logikken var overbevisende: "Hvis I tror, at jeg er en rigtig blåstrømpe, så skal jeg vise jer, at det *ved* jeg, at I tænker, og jeg tænkte på det før jer." (The Blue Stockings Society var en engelsk kvindebevægelse i det 18. århundrede, o.a.).

Hvad Theresa May angår, så er det stadig for tidligt at sige, men der er en voksende mulighed for, at vi en dag vil se tilbage på hende som en kvinde, der fik magten – og blev holdt ved magten – med det formål, at det skulle gå galt for hende. (Jeg prøver her virkelig hårdt på ikke at sammenligne hende med Klytainnestra).